

Begrippenkader
voor een inclusieve
samenleving

**&wat
bedoelen
wij nu
eigenlijk?**

Diversiteit kent meerdere dimensies: man en vrouw, jong en oud, allochtoon en autochtoon, niet-westers, stedelijk en ruraal. We kunnen ons voorstellen dat dit in ons huidige klimaat tot Babylonische spraakverwarring leidt. Hebben we het steeds over dezelfde dingen wanneer we termen gebruiken als: intercultureel, inclusie, culturele diversiteit, superdiversiteit en intersectionaliteit? En, wat zijn de oorspronkelijke betekenissen van de termen?

Voor *Beeld&Storm* hebben we een begrippenkader gemaakt, een eenvoudige brochure die jou, gast van vandaag, een handvat biedt om zowel je eigen vocabulair als dat van de mensen om je heen, te kunnen duiden. We weten dat we hier geen complete achtergrondanalyse kunnen schetsen van termen die alle lijken te verwijzen naar veranderingen in onze samenleving: onze scholen, onze wijken, waar we werken, waar we ons ontspannen. En ja: het begint al in deze inleiding met het gebruik van het woord 'ons': wie bedoelen we daar eigenlijk mee?

Deze brochure gaat in op terminologie en betekenis en is ook een oproep tot eigen onderzoek en verkenning. Van wat het betekent om diversiteit en inclusiviteit te gebruiken als veranderkundige instrumenten, als interventies in je werkpraktijk, als woorden en als vanzelfsprekende attitudes. Enjoy en wees kritisch, ook over deze folder.

Wat is cultuur?

Dat wat mensen verbindt met elkaar en aan verandering onderhevig is zegt OCW in 1996: alledaagse cultuur, 'zo zijn onze manieren', zowel van oorspronkelijke bewoners als nieuwe bewoners van een gebied. Stedelingen die naar een landelijk gebied verhuizen en vice versa, migranten die naar een ander land vertrekken en vice versa, jongeren die hun eigen omgangsvormen hebben, anders dan die van de volwassenen, immaterieel erfgoed dat verandert in de loop der tijd, zoals het 'ganstrekken'.

Wanneer wordt het?

→ **MULTICULTUUR:** vermenging van verschillende culturen, zoals in de betekenis geschetst hierboven.

→ **MONOCULTUUR:** wanneer het om een dominante culturele betekenisgeving gaat. Dit tref je binnen culturele groepen aan: 'zo zijn onze manieren', maar ook binnen instellingen/organisaties/opleidingsinstituten in de culturele en andere sectoren.

→ **INTERCULTURALITEIT:** doorbreken van de monocultuur om meer culturen – meestal in de antropologische zin – naast elkaar en in 'interactie met elkaar' toe te laten. Het interculturaliseren van organisaties, scholen, klassen, werkpraktijken is dan het proces dat men aangaat.

→ **CULTUURSECTOR:** koepels, ondersteuningsinstellingen, podia, cultuurhuizen, media, creatieve industrie, kunstbeoefening en allerlei kunstvormen en bijbehorende instellingen, organisaties en (opleidings-) instituten

→ **KUNST:** zoals schilderijen, beelden, theaterstukken, dansvoorstellingen, boeken, architectonische bouwwerken, immaterieel erfgoed, (pop)concerten.

→ **CULTURELE PRODUCTEN:** deze zijn verbonden aan cultuur zoals in de eerste alinea weergegeven. Want overal ter wereld vind je cultuur, overal ter wereld maken mensen culturele producten die een afspiegeling van, weerspiegeling van, confrontatie met die cultuur zijn. En als deze mensen verhuizen, dan nemen ze hun culturele erfgoed mee, waarmee ze weer een nieuwe relatie aangaan in die nieuwe omgeving.

→ **BREED CULTUURBEGRIIP:** hier zie je alles samenkomen. Ideeën over cultuur als dat wat mensen verbindt en aan verandering onderhevig is, culturele, esthetische, maatschappelijke producten voortkomend uit die cultuur, kunstvormen die ontstaan als afspiegeling van, weerspiegeling van en confrontatie met de veranderende culturele context. In een ideaal van een breed cultuurbegrip is ruimte voor alle vormen van cultuur, zonder hiërarchie.

→ **'HOGE' EN 'LAGE' CULTUUR:** begrippen die horen bij het denken over cultuur als gestolde schoonheid of lelijkheid. Moeilijk houdbaar door veranderingen van het perspectief op cultuur en erfgoed, met name door culturele producten en kunstvormen zoals graffiti art, murals, urban art, en andere vormen van nieuwe en jonge kunst.

Hoe zit het met gelijke kansen?

→ **GELIJKHEID, GELIJKE KANSEN:** Je hoort deze twee woorden vooral in het onderwijs. (leerlingen moeten gelijke kansen krijgen, wegnemen van belemmeringen daarvoor), op de arbeidsmarkt (mensen met achterstanden gelijke kansen bieden om volwaardig te kunnen participeren). Niet altijd, maar vaak worden hier specifieke groepen mensen aangeduid die veelal een migratieachtergrond hebben, vrouw zijn, een beperking hebben waardoor hun toestroom naar het onderwijs of de arbeidsmarkt niet soepel verloopt. Het idee erachter is dat door maatregelen te treffen de overheid hier wat aan kan doen, vaak door te sleutelen aan toegankelijkheid, en aan de competenties en vaardigheden van leden van deze groepen.

→ **‘GELIJKE MONNIKEN, GELIJKE KAPPEN’**: dit betekent zoets als: ‘hier maken we geen onderscheid, iedereen heeft dezelfde kansen’. Dit speelt in het onderwijs en op de arbeidsmarkt een rol. Dat komt omdat er angst is voor bevoordelen van specifieke groepen boven anderen, omdat ooit is gedacht dat zij dat nodig hebben. Het is vaak niet goed te begrijpen dat er niet zoiets bestaat als gelijke kansen; we vergeten vaak dat er al eeuwenlang in de samenleving, wereldwijd, één bevoordeelde groep bestaat: mannen. Een ongemakkelijke boodschap, maar eeuwenlang voorkeursbeleid was de vanzelfsprekende voorkeurspositie in samenlevingen voor mannen: soms heel subtiel en soms heel openlijk.

Wat is een inclusieve samenleving

De opvatting dat zowel de meerderheid als de minderheid erbij hoort kun je kortweg → **INCLUSIE** noemen. Inclusie lijkt makkelijker dan het is, want hoe inclusief je ook wilt zijn als samenleving, er is altijd exclusie. Bij insluiting hoort uitsluiting. Bovendien is de vraag of wie erbij horen een statisch vaststaand concept is of ook steeds verandert.

Wat is diversiteit

→ **SOORTENRIJKHEID EN VARIATIE:** doorbreken van de monocultuur en eenvormigheid, het denken vanuit de gedachte dat 'er hier niet iets mag veranderen, want zo zijn onze manieren'. Ruimte maken voor een variëteit aan ideeën, kunstvormen, culturele producten. Inbreng van mensen die zelf variatie meebrengen omdat ze van diverse achtergronden zijn. In een ideale wereld is dit vanzelfsprekend.

Waarom is diversiteit niet vanzelfsprekend?

→ **INTERSECTIONALITEIT:** ofwel kruispunt denken, het idee dat mensen in de samenleving op een veelvoud van factoren ervaren dat diversiteit zoals hierboven niet vanzelfsprekend is. Intersectionaliteit laat zien dat er 1) achterstelling is op basis van deze factoren, 2) dat gelijke kansen niet vanzelfsprekend zijn vanwege deze factoren, 3) en dat de complexiteit van op elkaar inwerkende factoren laat zien dat ook genderverschillen niet altijd ten gunste van mannen uitpakken. Kortom dat een breder cultuurbegrip zelfs in de meest ideale omgeving niet vrij van politiek en van machtsdenken kan zijn. Er is altijd iemand die bepaalt dat de ene cultuur meer waard is dan de andere, al wordt het niet als zodanig geuit. Woorden daarvoor zijn vaak: waarde, esthetiek, kwaliteit.

Het begrip intersectionaliteit is in 1989 in De Verenigde Staten gemunt door Kimberlé Crenshaw (intersectionality) omdat 'verschillende 'assen van identiteit', zoals ras, gender, seksualiteit en klasse, niet los van elkaar kunnen worden gezien'. Intersectionaliteit in Nederland is goed beschreven en uitgewerkt door Gloria Wekker. Ze beschrijft dat veranderingen altijd politiek zijn en dus over macht gaan: overal waar cultuur is, is er macht. Wie denkt dat je wel 'even' met beleid een sector kunt interculturaliseren, diverser kunt maken, of het personeelsbestand een afspiegeling van de samenleving laat worden, rekent buiten de werking van machtsdenken dat gepaard gaat aan het kruispuntdenken.

Wat is hoopgevend?

→ **SUPERDIVERSITEIT:** duidt aan dat we met een realiteit van allemaal minderheden en geen meerderheden rekening moeten leren houden. Het kruispuntdenken samen met demografische ontwikkelingen in steden als Rotterdam, Den Haag en Amsterdam maakt helder dat in grootstedelijke omgevingen de bevolking zo divers is samengesteld dat superdiversiteit de nieuwe norm wordt in de schoolklassen en straks de vervolgopleidingen. Gaat die afspiegeling van de samenleving in onze instellingen en instituties er dan toch vanzelf komen? Niet zonder inspanningen van de instituties en instellingen zelf. De hefboom zit hem in de praktijken zelf: hoe zien die eruit? En in de machtsanalyse van die praktijken: wie bepaalt hier wat en hoe bewust zijn we ons daarvan? Alleen dan kun je praten over een vanzelfsprekende afspiegeling in plaats van een 'ver van je bed' beleidsprogramma.

Verder lezen en teruglezen?

1. volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/rick-van-der-ploeg-verrast-kunstwereld-b-4c534ed/
2. Rick van der Ploeg, Cultuur als confrontatie. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Zoetermeer/ Sdu-servicecentrum, Den Haag 1999, heruitg. 2008.
3. Laura Cornelisse, Discoursverandering Nederlandse cultuurbeleid. Een analyse van het discours in het cultuurbeleid van het Rijk, grote gemeenten en middelgrote gemeenten van 2007 tot heden, masterscriptie Groningen 2015, 284 p.
4. versbeton.nl/2018/02/diversiteit-in-de-cultuursector-hoe-moet-het-wel
5. versbeton.nl/2018/03/diversiteit-in-de-cultuursector-deze-5-excusjes-willen-we-niet-meer-horen/
6. www.rektoverso.be/artikel/tienstappenplan-voor-de-kunstensector
7. Divers. Negen onderzoeken over interculturaliteit en de docentenopleidingen van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten
8. De olifant in de kamer - Staalkaart culturele diversiteit in de basisinfrastructuur (rapport, 8 januari 2009), Lagroup, 71 p.
9. Sacha Hilhorst, Intersectionaliteit: denken op het kruispunt. 'Je moet de onderdrukking blootleggen' in De Groene Amsterdammer, 11 januari 2017 – verschenen in nr. 2 groene.nl/artikel/je-moet-de-onderdrukking-blootleggen
10. nrc.nl/nieuws/1995/07/14/nuis-pleit-voor-cultuur-als-ruggegraat-voor-een-open-7274370-a226957
11. Gloria Wekker, White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race. Duke University Press, 2016